

робут і духовний розвиток в умовах свободи та гідності, сталості економічних умов і рівних можливостей;

- повна зайнятість і зростання життєвого рівня.

IV. Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в сучасних світоглядних концепціях соціальне партнерство розглядається у двох аспектах: у широкому розумінні – як суспільний договір між індивідами, класами, соціальними групами та державою щодо забезпечення певних умов співіснування на основі узгодження інтересів сторін; у вузькому розумінні – як спосіб узгодження інтересів соціальних груп і держави у сфері праці.

Отже, і в широкому, і у вузькому значенні соціальне партнерство поширюється не лише на соціально-трудові відносини, а й на ширші сфери: політичну систему, економічну систему, систему виробничих відносин країни.

Здійснюючи теоретичне узагальнення поняття “соціальне партнерство”, можна стверджувати, що в нашій країні воно застосовується переважно в системі виробничих відносин та державного управління, його конкретним об’єктом є соціально-трудова відносина, а головною метою – забезпечення соціальної злагоди через збалансування соціально-економічних інтересів працівників, роботодавців та держави шляхом подолання конфліктів та розв’язання суперечностей на основі соціального діалогу. В інших сферах життя соціальне партнерство використовується для досягнення спільних дій і узгодження різних цілей.

Література

1. Эрхард Л. Благосостояние для всех / Л. Эрхард. – М. : Начала-Пресс, 1991. – 305 с.
2. Нусратуллин В. Предприниматели и рабочее – класс трудящихся / В. Нусратуллин // Общество и экономика, 2000. – № 2. – С. 182–184.
3. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.

4. Базиліюк А. Соціальне партнерство як засіб вирішення соціально-економічних проблем / А. Базиліюк // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 1. – С. 22–25.
5. Жуков В. Соціальне партнерство в Україні : навч. посіб. / В. Жуков, В. Скуратівський. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 200 с.
6. Бутко М. Регіональні складові соціального партнерства / М. Бутко, М. Мурашко // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 4–9.
7. Гуляев В.В. Особенности социального партнерства в Украине / В.В. Гуляев // Социальные приоритеты рынка труда в условиях структурной модернизации экономики : научные доповіді міжнар. наук.-практ. конф. : в 2 т. – К. : Мінпраці та соціальної політики України, РВПС України НАН України, Український інститут соціальних досліджень. – 2000. – Т. 1. – С. 132–137.
8. Жуков В.І. Проблеми впровадження соціального партнерства на ринку праці / В.І. Жуков // Социальные приоритеты рынка труда в условиях структурной модернизации экономики: научные доповіді міжнар. наук.-практ. конф. : в 2 т. – К. : Мінпраці та соціальної політики України, РВПС України НАН України, Український інститут соціальних досліджень. – 2000. – Т. 1. – С. 155–161.
9. Трудовой кодекс Российской Федерации: официальный текст. – М. : НОРМА, 2002. – 208 с.
10. Экономическая энциклопедия. – М. : Экономика, 1999. – 1055 с.
11. Социальное партнерство: словарь-справочник. – М. : Экономика, 1999. – 848 с.
12. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика : монографія / Ю.К. Зайцев. – К. : КНЕУ, 2002. – 188 с.
13. Труд в мире 1997–98. Трудовые отношения, демократия и социальная стабильность. – Женева ; М. : Международное бюро труда, 1998. – 407 с.

УДК 351.82: 316.621

ІНДИВІДУАЛЬНО ОРІЄНТОВАНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК

Ахмедова О.О.

здобувач Донецького державного університету управління

Annotation

The article is devoted to exposure of peculiarities and trends of development of business activity of population; the individual component of it has been investigated.

Анотація

Статтю присвячено виявленню особливостей та тенденцій розвитку ділової активності населення. Розкрито її індивідуальну складову.

Ключові слова

Ділова активність, державна політика, суспільство.

I. Вступ

Проблема ділової активності населення привертає дедалі більше уваги дослідників різних наукових напрямів. Цей процес має дві базисні детермінанти – індивідуальну й соціально-економічну, яка ототожнюється сьогодні з підприємницькою. Перша пов'язана з актуалізацією потреби людини в забезпеченні власної безпеки та благополуччя в умовах середовища життєдіяльності, що розвивається стохастично, друга – у наданні державою підтримки підприємницькій діяльності.

Проблемність ситуації полягає в тому, що теоретично інтереси держави та особистості в реалізації ділового потенціалу збігаються, проте в реальному житті багато суб'єктів стикається з очевидною суперечністю між створеними в державі умовами для ділової активності населення та його потенційними можливостями. В умовах соціально-економічної нестабільності ця проблема загострюється й іноді сягає критичного стану, коли діловий потенціал особистості в умовах, що створилися, не може бути у принципі затребуваний. Під діловим потенціалом у цьому випадку розуміється інноваційно-дієвий компонент людського потенціалу, що вимірюється рівнем ділової активності, підприємливості, ініціативної та творчої енергії громадян, що виступають у ролі соціальних факторів [1].

Ця проблема зумовила головну мету дослідження, яка полягає в розробці механізмів реалізації державної політики підтримки ділової активності населення в умовах соціально-економічної нестабільності.

Сформульована мета дослідження передбачає вивчення категорії "ділова активність" з погляду двох підходів до визначення її сутності – індивідуального й соціального, з позицій яких аналізується цей складний соціально-економічний феномен. Правильність такої методики та її наукова ефективність визначається багатогранністю й міждисциплінарністю зазначеної категорії та описуваних нею відносин між об'єктом і суб'єктом, значенням контекстом дослідження, що дає змогу під різними кутами

зору розглянути різноманіття сторін і особливостей ділової активності.

II. Постановка завдання

Мета статті – вивчити генези індивідуальної складової ділової активності населення щодо формування механізмів її підтримки з боку держави.

III. Результати

Необхідно зазначити, що питання генези та розвитку індивідуальної складової ділової активності досі не вивчені. Зважаючи на те, що ділова активність – соціальне явище, у пошуках причин і передумов її зародження необхідно звернутися до джерел зародження суспільства. "Суспільство – відносно відокремлена від природи частина матеріального світу, яка являє собою форму життєдіяльності людей, що історично розвивається" [2, с. 67].

Історики починають аналіз розвитку суспільства з первіснообщинного ладу. Але необхідно відзначити, що, ведучи стадний, напівкочовий спосіб життя, харчуючись рослинами, плодами, корінням, дрібними тваринами, спільно полюючи, використовуючи примітивні знаряддя праці, зроблені з каменя, для присвоєння готових продуктів природи первісні люди ще не цілком були людьми, тому що не відокремилися остаточно від природи. Праорудійна діяльність відрізнялася від інших видів поведінки тварин, проте вона належала до тієї ж властивості, що й поведінка тварин у цілому, – вона була діяльністю пристосувальною. Такою самою була й діяльність з використанням штучних знарядь праці для привласнення дарунків природи або для захисту [3].

Першим етапом виділення людини зі світу тварин стало виробництво знарядь праці: діяльність з виготовлення знарядь не пристосувальна, а виробнича, тому що дії з виготовлення знарядь самі по собі біологічно некорисні. Актом адаптації до середовища є лише використання того чи іншого знаряддя для полювання, захисту тощо.

Наступним переломним моментом у розвитку господарської діяльності людей стало оволодіння вогнем за допомогою тертя. Ф. Енгельс підкреслює, що за своїм всесвітньо-історичним значенням добування людиною вогню – вище винаходу парової машини, тому що дає людям панування над певною силою природи й остаточно виділяє їх зі світу тварин [4], тобто з'являється суспільство людей. Це відбулося в льодовиковий період приблизно 100 тис. років до н. е. Можна припустити, що виникнення суспільства пов'язано з генезою ділової активності в первісних людей. Уже на цьому етапі розвитку людства з'являються ватажки, старійшини, жреці. Їх виокремлення пов'язане з необхідністю пристосування до навколишнього середовища і природним добром.

Люди, які постійно перебувають у стані невизначеності, живуть тільки сьогоднішнім і думками про їжу, вимушені займати активну позицію щодо свого життя.

У свою чергу, вдосконалення знарядь праці, використання їх для виробництва металів, особливо заліза, приводить до того, що праця людини стає все більш продуктивною. Первісні люди виробляють матеріальних благ більше, ніж потрібно для підтримки життя. З'являється надлишок продуктів.

Водночас у міру прогресивного розвитку суспільства, зростають і потреби його членів. Люди стикаються з великою кількістю об'єктів, що збуджують їх зацікавленість, інтерес і бажання. А додатковий продукт, зі свого боку, забезпечує умови для їх задоволення і стимулює виникнення нових, таких як: потреба в безпеці та стабільності, що відображає прагнення людини забезпечити задоволення фізіологічних потреб на постійній основі та зберегти певний рівень життя; передбачуваність і контроль над власним життям; приналежність, яка виражає бажання бути улюбленою, визнаною суспільною істотою; потреба людини в позитивній оцінці суспільством її індивідуальності, знаходженні певного соціального стану; потреба самореалізації – прагнення людини реалізувати свій внутрішній потенціал, зробити що-небудь так, як "тільки вона" може зробити. Одним словом, у людини з'являється потреба в певному соціальному статусі, який визначається як "становище (позиція) індивіда чи групи в соціальній системі, зумовлене рядом економічних, професійних, етичних та інших специфічних для даної системи ознак (стать, освіта, професія, дохід тощо)" [5, с. 411].

Розрізняють "запропонований" (наслідуваний) і "здобутий" (завдяки власним зусиллям людини) соціальний статус. Оскільки на ранніх етапах розвитку суспільства "запропонований" соціальний статус ще не сформувався, реалізувати цю потребу людина могла шляхом ділової активності, що передбачає не лише реалізацію певного набору функцій, а й їх результативність, тобто фіксацію певним соціальним статусом, а отже, і певним престижем. Інакше кажучи, зародження й розвиток ділової активності тісно пов'язані з розвитком системи мотивів людської діяльності, а також впливом зовнішнього середовища: що більш жорсткіші умови життєдіяльності людей, то більше стимулів до ділової активності (оскільки це є чи не єдиний спосіб збереження життя).

Тим часом поява додаткового продукту спричинила виникнення приватної власності. Розширення її меж і заміна нею суспільної власності на засоби виробництва призвели до майнової та соціальної нерівності

людей. З'явилися багаті й менш заможні члени громад, виникли контури ієрархії та соціальна нерівність.

Почався новий етап суспільного розвитку – період рабовласництва. Він був дуже плідний з погляду розвитку досліджуваного нами об'єкта. Утворилися передумови для виділення із загального явища "ділова активність" декількох її спрямувань: військового та політичного, пов'язаних з утворенням держави; наукового та творчого, пов'язаних з поділом розумової та фізичної праці, – це сприяло бурхливому розвитку науки і мистецтва.

Незважаючи на те, що ділова активність як явище бере свій початок у давнині, більш чітких форм вона набуває з розвитком управління. Уже в найдавніших суспільствах – Шумері, Єгипті й Аккаді – спостерігається трансформація вищої касты священників у релігійних функціонерів, за своєю суттю менеджерів [6]. Це відбувається завдяки вдалому переформулюванню священнослужителями релігійних принципів: якщо раніше боги вимагали людських жертв, то тепер, як заявляли жреці, їм стала потрібна суто символічна жертва: досить, якщо віруючі обмежувалися підношенням грошей, худоби, ремісничих виробів чи інших цінностей.

Власне кажучи, мова йде про першу управлінську революцію в історії людського суспільства, у результаті якої з'явився принципово новий тип ділових людей – ще не підприємців, але вже й не релігійних діячів. Заповзяті жреці незабаром стали багатим і впливовим класом. При цьому гроші для них не слугували самоціллю, вони були побічним результатом релігійної та державної діяльності, оскільки жреці, крім дотримання ритуальних процедур, завідували збором податків, керували державною скарбницею, регулювали державний бюджет, відали майновими справами. Вони ретельно вели ділову документацію, бухгалтерські розрахунки, юридичні записи, здійснювали постачальницькі, контрольні, планові та інші функції, що належать до практики управління. Отже, у результаті першої управлінської революції неформально виділився ще один напрям ділової активності – управлінський.

Друга управлінська революція відбулася приблизно через тисячу років після першої й пов'язана з ім'ям вавилонського правителя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.), який видав знаменитий звід законів, що містить 285 законодавчих актів управління державою [7, с. 176]. Звід законів Хаммурапі є цінною пам'яткою давньосхідного права і являє собою черговий етап у розвитку управління. Унікальне значення цього кодексу, який регулював усе різноманіття суспільних відносин між соціальними групами населення,

полягає в тому, що він був радником для адміністраторів усієї великої імперії.

Крім того, Хаммурапі виробив оригінальний лідерський стиль, постійно підтримуючи образ самого себе як опікуна й захисника підданих. Для традиційного методу управління, що характеризував минулі династії царів, це було цінним нововведенням.

Отже, суть другої революції в менеджменті полягає в появі власне світської манери управління, першої формальної системи організації та регулювання відносин людей, нарешті, перших паростків лідерського стилю, методів мотивації поведінки і правил ділової активності.

Через тисячу років після смерті Хаммурапі Вавилон знову нагадує про себе як про центр розвитку практики менеджменту. Цар Навуходоносор II (605–562 рр. до н. е.) став автором системи виробничого контролю на текстильних фабриках і в зернохосвищах, першим, хто застосував кольорові ярлики, за допомогою яких визначалася продукція, що надходила на фабрики і склади щотижня. Досягнення Навуходоносора II характеризують третю управлінську революцію. Якщо перша була релігійно-комерційною, друга – світсько-адміністративною, то третя – виробничо-будівельною.

Значення другої та третьої управлінських революцій для розвитку ділової активності полягало в зародженні й розвитку певних правил планування, організації та реалізації підприємницької ідей.

Четверта управлінська революція практично збігається з індустріальною революцією XVII–XVIII ст., що стимулювала розвиток європейського капіталізму й справила більш істотний вплив на теорію і практику управління взагалі та розвиток ділової активності зокрема, ніж усі попередні революції в менеджменті.

У міру того, як індустрія виходила за межі ранньої фабричної системи (мануфактури) і визрівала сучасна система акціонерного капіталу, власники капіталу все більше віддалялися від заняття бізнесом як економічною діяльністю. У результаті замість єдиного керівника-власника з'явилися кілька найманих менеджерів-невласників, які рекрутувалися з усіх, а не тільки привілейованих класів. Нова система власності прискорила розвиток промисловості та призвела до відмежування управління від виробництва й капіталу, а потім і до перетворення адміністрації та менеджменту на самостійну соціально-економічну силу.

Отже, початком четвертої революції в управлінні стала буржуазна революція, що символізувала вихід на історичну сцену нової фігури – капіталіста, а після завершення певного періоду – найманого менеджера. Іншими словами, початок цієї епохи – поява

капіталіста, заключний етап – поява менеджера. Як тільки з'явився клас професійних менеджерів, які відокремилися від класу капіталістів, стало можливим вести мову про новий радикальний переворот у суспільстві, що вважається п'ятою управлінською революцією. Необхідно акцентувати, що п'ята управлінська революція ознаменувала формальний поділ підприємницького, управлінського, виробничого та фінансового напрямів ділової активності.

Однак необхідно зазначити, що в Україні розвиток ділової активності мав певні особливості, відмінні від західного світу. Після жовтневої революції перші післяреволюційні десятиліття ознаменувались збудженням великої як продуктивної, так і руйнівної активності найширших верств населення. Багато людей переїхали із сіл у міста, підвищили освіту та кваліфікацію, оволоділи сучасними професіями, змінили примітивну фізичну працю на індустріальну та інтелектуальну. Була повністю ліквідована безграмотність.

Між тим мобілізація радянського суспільства, що мала ідейний характер спочатку, згодом почала набувати все більш ідеологічно-примусової форми. Концентрація великих людських мас для реалізації великих індустріальних проектів не створювала умов для духовної й культурної інтеграції суспільства. Сягнувши зрілості, радянська система фактично втратила здатність стимулювати постановку нових завдань та вирішувати складні проблеми. Інноваційно-дієвий потенціал радянського суспільства на початку 1980-х рр. порівняно з 1960-ми рр. різко знизився.

У 1960–1970-х рр. конструктивні ініціативи “знизу” перестали знаходити інституціональну підтримку держави, а подекуди й каралися. На зайняту владою позицію населення відповіло байдужістю щодо “ініціатив”, які спускалися “зверху”, зневагою до законів і норм, байдужістю до праці та її результатів. Радянські люди, як правило, не прагнули самоорганізації та самоуправління, оскільки за багато десятиліть втратили досвід відкритої боротьби за свої права та свободи. Враховуючи життєвий досвід, вони віддавали перевагу життю “як всі”, непомітно, не висуваючись, пристосовуючись до діючих правил гри. Найбільш ініціативні громадяни, що мали необхідні ресурси, реалізовували свій інноваційно-дієвий потенціал у сферах, що стали головними “інкубаторами” нових українських капіталів, – тіньовій економіці та “комсомольському бізнесі”.

Таким чином, у 1980-х рр. ділова активність громадян радянського суспільства була на дуже низькому рівні. У цих умовах демократичні реформи мали вирішити два од-

наково важливі завдання: по-перше, здійснити демократичне перетворення радянського суспільства; по-друге, мобілізувати масові прошарки населення та підвищити їх ділову активність [4].

Аналізу сучасного стану ділової активності населення буде присвячено окрему публікацію. Дослідження генези та розвитку індивідуальної складової ділової активності дає змогу зробити такий висновок: у процесі розвитку досліджуваного об'єкта чітко виявляються такі історичні тенденції:

- ділова активність – передумова розвитку суспільства;
- тісна взаємозалежність між діловою активністю та чинниками зовнішнього середовища;
- державна політика має вирішальний вплив на рівень ділової активності населення.

Цілком імовірно, що ці історичні тенденції будуть виявлятися й надалі.

IV. Висновки

Отже, історико-логічний аналіз генези та розвитку ділової активності дає змогу зробити висновок, що суть ділової активності детермінується системою мотивів людської діяльності, її цілями, завданнями, механізмами реалізації та рівнем їхньої узгодженості з умовами, створеними в державі для реалізації ділового потенціалу. Тому, розг-

лядаючи ділову активність населення як об'єкт державного управління, необхідно враховувати тісний взаємозв'язок державної політики та ділової активності населення.

Література

1. Заславская Т.И. Человеческий потенциал в современном трансформационном процессе / Т.И. Заславская // *Общественные науки и современность*. – 2005. – № 4. – С. 13–25.
2. *Социальное управление: словарь* / [под ред. В.И. Добренкова, И.М. Слепенкова]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 67.
3. Семенов Ю.И. На заре человеческой истории / Ю.И. Семенов. – М. : Мысль, 1998. – 319 с.
4. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. В связи с исследованиями Льюиса Г. Моргана / Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1974. – 240 с.
5. *Большой энциклопедический словарь*: в 2 т. / гл. ред.: А.М. Прохоров. – М. : Сов. Энциклопедия, 1991. – Т. 1. – 863 с.
6. Кравченко А.И. *Управленческие революции* / А.И. Кравченко // *Соц. труд*. – 1991. – № 1. – С. 49–54.
7. Щекин Г.В. *Теория социального управления: монография* / Г.В. Щекин. – К. : МАУП, 1996. – 408 с.

УДК 351. 364.46

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Березенко В.В.

кандидат філологічних наук, доцент
Класичний приватний університет

Annotation

Social communication seen as one of the most important tools for constructing civil society in the country. The system of relations between the government and the media may be an indication of the level of democratization of society and its willingness to win and retain civil liberties.

Анотація

У статті розглянуто соціальні комунікації як один з найважливіших інструментів побудови громадянського суспільства в державі. Проаналізовано систему взаємовідносин між владою і засобами масової інформації, яка показує рівень демократизації суспільства і його готовність до завоювання та утримання громадянської свободи.

Ключові слова

Комунікація, соціальна комунікація, суспільство, громадянське суспільство,

демократія, влада, засоби масової інформації.

I. Вступ

Головна мета становлення українського суспільства полягає в розбудові суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави. Соціальні комунікації стають одним із найважливіших інструментів побудови громадянського суспільства, а система взаємовідносин між владою і засобами масової інформації свідчить про рівень демократизації суспільства і його готовність до завоювання та утримання громадянської свободи. Досягнення високого рівня розвитку демократичних відносин в Україні тісно пов'язане із формуванням у нашій державі громадянського суспільства.